Kriz karbon borsasını düşürdü: Daha ucuza kirletme dönemi başladı

Kyoto Protokolü dünyayı kurtarabilir mi?

Cengiz GÖLTAŞ
EMO Enerji Çalışma Grubu Üyesi

Türkiye'de uzun yıllardır sınırlı bir çevre tarafından yürütülen, Kyoto Protokolü tartışmasının şimdilik noktalandığı söylenebilir. AKP Hükümeti'nin 5 Haziran 2008 tarihinde Meclise sunduğu Kyoto Protokolü'nün onaylanmasına ilişkin kanun tasarısı, 5 Şubat 2009 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda tüm partilerin desteğini alarak yasalaşmıştır.

Bu konuda bugüne kadar yapılan tartışmalar, farklı görüşler Kyoto Protokolü'nün onaylanmış olmasının ülkemiz açısından ne ifade ettiği (genel bilgiler dışında yasayı çıkaranlar da dahil olmak üzere) hala büyük bir çoğunluk tarafından yeterince bilinmemektedir.

Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (BMİDÇS) ek niteliğinde uluslararası bir çevre anlaşmasıdır. 11 Aralık 1997'de bu protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer beş gazın (metan, nitrooksit, sülfür heksaflorid, HFC'ler ve PFC'ler) salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorlarsa, salınım ticareti yoluyla düzenlemeye gideceklerine söz vermişlerdir. Protokol, ülkelerin atmosfere saldıkları karbon miktarını, 1990 yılındaki düzeye düşürmelerini gerekli kılmaktadır. 1997'de imzalanan protokol, ancak 2005'de yürürlüğe girebilmiştir. Bunun nedeni de, protokolün yürürlüğe girebilmesi için, onaylayan ülkelerin 1990'daki emisyonlarının (atmosfere saldıkları karbon miktarının) yeryüzündeki toplam emisyonun yüzde 55'ini bulması gereksinimidir. Bu orana ancak 8 yılın sonunda Rusya'nın katılımıyla ulaşılabilmiştir. **(1)**

BM şemsiyesi altında imzalanan Kyoto Protokolü'ne göre devletler iki genel sınıfa ayrılmıştır. Gelişmiş ülkeler (Ek-1 ülkeleri) ve gelişmekte olan ülkeler. Protokolün amaç bölümü, **"atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun, iklime tehlikeli etki yapmayacak seviyelerde dengede kalmasını sağlamak"** olarak ifade edilmiştir. Anlaşmanın detaylarında ise, gelişmiş ülkelerin (Ek-1 ülkeleri) 2008 ile 2012 arasında sera gazı salınımlarını 1990 yılı seviyesinden ortalama yüzde 5 aşağıya çekmek zorunda oldukları belirtilmiştir. Kyoto Protokolü, gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımı hedeflerine ulaşmak için başka ülkelerden salınım azalması satın alabilmeleri esnekliğine de imkan tanımıştır. Gelişmekte olan ülkeler sera gazı sınırlamalarına tabi değillerdir. Ancak sera gazını azaltan bir projenin gelişmekte olan ülkelerde uygulanması durumunda elde edilen **"karbon kredisi"** gelişmiş Ek-1 ülkelerine pazarlanabilmektedir. Kyoto Protokolü ile küresel ısınmaya dair bir önlem alınıyor izlenimi verilse de, soluduğumuz **"havayı kimin kirleteceği ve ne kadar bedel ödeyeceği"**nin tanımlandığı yeni bir piyasalaştırma modeli yaratıldığı açıktır.

> Ülkemizin yeni imza koyduğu Kyoto Protokolü'nün, kapitalizmin giderek derinleşen küresel krizi karşısında işlevsizleştiğine dair yeni haberler de basına yansımakta. Küresel ısınmaya, gaz salımına pazar fiyatlarıyla çözüm arayan karbon piyasası, ekonomik durgunluk (resesyon) ile işlevini yitirmiş durumda. Buna göre kriz, dünyanın en hızlı ve en kirli büyüyen borsasını da etkiledi. Bir ağacın ömrü boyunca emebildiği karbondioksitin borsa fiyatı 2 dolara kadar indi.

Kyoto Protokolü konusunda en ciddi eleştirilerden biri gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında anlaşma kapsamında sera gazlarının salınımının sınırlandırılması ve buna dönük yapılacak olan büyük ölçekli yatırımların hayata geçirilmesinde ortak bir hukukun yaratılabilmesinin imkansızlığıdır. Bugün protokolün dünya ölçeğinde küresel kapitalizmin kendi çıkar alanlarını korumak ve geliştirmeye dönük bir kurgu olduğu iddiasında bulunanlara göre zaten Kyoto Protokolü ile devreye girecek olan önlemler son derece pahalı yatırımlar gerektirmektedir. Dünya ölçeğinde, enerji üretiminden, endüstriden, ulaşımdan ve motorlu araçlardan kaynaklanan sera gazı miktarını her yerde dengeli olarak azaltmaya dönük ciddi mevzuatlar veya yeni teknolojiler geliştirilmesi söz konusu olmamıştır. Kapitalizmin belirlediği üretim ve tüketim ilişkileri dışında, **"kar yerine dengenin"** egemen olduğu yeni bir yaşam modeli de kurgulanmamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin ABD'deki kişi başına düşen enerji tüketimi oranını yakalaması ve yeryüzündeki herkesin ABD'deki kişi başına enerji tüketimi yapması halinde, zaten fosil kaynakların 10 yıl içerisinde tükeneceği hesaplanmaktadır. Öyle ise **"sürdürülebilir kalkınma"** yalanında olduğu gibi Kyoto Protokolü ile kapitalizm, koruma kalkanını güçlendirecek olan asgari sosyal önlemler alarak, çok uluslu şirketlerin sömürülerine devam edebilmeleri için dünyayı stabilize etmeye çalışmaktadır.

Kyoto Protokolü'ne ait bir diğer açmaz da, ABD ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerin protokole imza atmamış olmasının yanı sıra, Çin ve Hindistan gibi bazı ülkelerin de anlaşmaya imza atsalar bile karbon salınımlarını azaltmak zorunda olmamalarıdır.

Karbon ticareti açmazı

Konuyla ilgili TMMOB Çevre Mühendisleri Odası'nın 19 Haziran 2008 tarihli basın açıklamasında, Kyoto Protokolü gibi araçlarla, küresel ısınmanın olası etkilerinin en aza indirilemeyeceği belirtilerek, şöyle denilmektedir:

"Daha çok tüketim, sınırsız büyüme anlayışı devam ettiği sürece 'sera gazı emisyonları' azalmayacak sadece yer değiştirecektir. Kyoto Protokolü'nde öngörülen mekanizmalardan biri olan emisyon ticareti, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri sömürmeye devam etmesi için başka ve yeni bir araçtır. Protokolün 'havayı kirletme hakkı' olarak tanımlanabilecek emisyon ticaretine kapıyı açması, fakir ülkelerin emisyon salımı haklarını gelişmiş ülkelere satmaları anlamına gelmektedir. Bu haliyle Protokol'ün amaçladığı yüzdekil indirimlerle görünüşte bir azalmadan söz edilebilirken, gerçekte atmosfere aynı miktarda gaz salınacaktır. Çevre sorunundan fırsat kollayanlar havamızı da ticari bir metaya dönüştürme, kendine yeni pazarlar yaratma çabası içindedir."

Dünyanın yaşadığı iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğu ve bundan en fazla sorumlu olanların gelişmiş, zengin ülkeler olduğunun tüm çevreler tarafından kabul gördüğüne işaret edilen

açıklamada, **“Dünya nüfusunun yüzde 15’ini oluşturan zengin ülkeler, toplam karbondioksit salımının yarısından sorumludur. Dünya atmosferine salınan sera gazlarının çok büyük bir kısmının kaynağını zengin ülkeler oluşturmasına rağmen iklim değişikliğinin en yüksek faturasını yoksul ülkeler ve onların vatandaşları ödeyecek gibi görünmektedir”** uyarısı yapılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde kişi başına fosil yakıt kullanımının artmaya devam ettiğine dikkat çekilen açıklamada, **“Dünyadaki bütün insanların bazı gelişmiş ülkelerle aynı seviyede sera gazı üretmesi durumunda dokuz gezegene daha ihtiyaç duyulacağı öngörülmektedir”** denilmektedir. **(2)**

İklim Borsası düşüşte

Ülkemizin yeni imza koyduğu Kyoto Protokolü’nün, kapitalizmin giderek derinleşen küresel krizi karşısında işlevsizleştiğine dair yeni haberler de basına yansımakta. Küresel ısınmaya, gaz salınımına pazar fiyatlarıyla çözüm arayan karbon piyasası, ekonomik durgunluk (resesyon) ile işlevini yitirmiş durumda. Geçtiğimiz günlerde yayımlanan bir haber-yoruma göre, kriz dünyanın en hızlı ve en kirli büyüyen borsasını da etkiledi. Bir ağacın ömrü boyunca emebildiği karbondioksitin borsa fiyatı, 2 dolara kadar inmiş durumda. Şimdi şirketler aynı bütçeyle dört kat daha fazla gaz salabiliyor.

Yazıda, küresel ekonomik durgunlukla birlikte tüm dünyada düşen sanayi üretimi ve düşen tüketim harcamalarının, çevreyi kirletme kotalarının ticaretini de vurduğu, Kyoto Protokolü çerçevesinde kurulan ve gaz emisyonu sınırlarını aşan şirketlerin karbon kotası alıp satabildiği, karbon borsasında fiyatların 7-8 ayda yüzde 70 düştüğü belirtilmektedir. Geçen yılın ortalarında havaya 1 tonluk karbondioksit salmak için 30 Avro’luk kontrat alması gereken Avrupalı bir şirket, şimdi bu parayla çevreye 3 tonluk gaz bırakabilmektedir.

Avrupa İklim Borsası’nda (European Climate Exchange) 2008’in ortasında 32 Avro’yu geçen fiyatlar, krizin derinleşmesiyle 3 Şubat’ta 10 Avro’ya kadar geriledi. Fiyatlardaki 7 aylık düşüş yüzde 65’i buldu. Dünyaya en çok gaz salımı yapan ve Kyoto Protokolü’ne yanaşmadığı için fiyatların daha düşük olduğu ABD’deki Chicago İklim Borsası’nda (Chicago Climate Exchange) ise, karbon kontrat fiyatları 7.5 dolardan 2 dolara geriledi. ABD piyasasındaki 8 aylık fiyat düşüşü yüzde 71 oldu. **(3)**

“Paran Kadar Kirlet”

Karbon borsalarında, çevreyi daha fazla kirletenler, daha az kirletenlerden karbon kredisi kontratı alabiliyor. Diğer bir deyişle havaya karbondioksit salma hakkı bu borsalarda alınıp satılabiliniyor. ABD ve Avrupa başta olmak üzere, geçen yıl dünyada 2 milyar tonun üzerinde karbon bu borsalarda alınıp satıldı. **“Paran kadar kirlet”** mantığıyla işleyen karbon piyasasının büyüklüğü de yüzde 84 artışla, 118 milyar dolara ulaştı. Piyasanın bu yıl 150 milyar dolara ve 2020’de 3 trilyon dolara ulaşması bekleniyor. **(3)**

Son yıllarda karbon borsalarına milyar dolarlık bütçeler ayıran dünya finans devlerinin de (Citi Group, Bank of America, Morgan Stanley…) ilgisi krizle azaldı. Hedge fonlar ile yatırım bankalarının bu pazardaki yatırımlarını birer birer azaltması, fiyatların tepetaklak düşmesinde belirleyici oldu. Düşüşte, gelişmiş ülkelerin kurtarma paketlerinde yer verdikleri yenilenebilir ve temiz enerjiye ayrılacak fonlar da etkilendi. Türkiye henüz bu piyasaların zorunlu üyesi olmamasına karşın karbon piyasasındaki fiyatlar dikkate alındığında, 500 milyon dolarla, küresel ısınma konusunda kendini “temize” çekebiliyor. (3)

Neden şimdi imza atıldı?

AKP’nin enerji, ulaşım ve sanayileşme politikalarında değişiklik başka bir sebep olduğu düşünülmelidir. Meselenin arka planına bakıldığında Türkiye’de piyasa ekonomisine teslim olmuş, işbirlikçi siyaset anlayışının iklim, çevre ya da ekoloji meselelerine kıyamet gününe ait bir rehavet ile yaklaşmaları dışında bu dünyaya ait çözümler üretebilecek, zihin açıklığında olmadıkları rahatlıkla görülebilir. AKP Hükümeti’nin Kyoto Protokolü’nü onaylama kararının altında yatan en önemli neden, Avrupa Birliği (AB) ile yürüttüğü üyelik müzakerelerdir.

Söz konusu müzakereler içinde çevre faslı da vardır. Kyoto Protokolü’nün onaylanması bu faslın tamamlanması için gerekli kriterlerinden biridir. Kyoto Protokolü’nün imzalanması, AB müzakerelerinde karşılaşılabilecek önemli bir sorunu, olası bir engeli kaldırma çalışmasından başka bir şey değildir.

Çevre ve Orman Bakanlığı’ndan tasarının onaylanmasının ardından yapılan açıklamalarda, Türkiye’nin Kyoto Protokolü’ne katılmasının 2012 yılı sonuna kadar Türkiye’ye herhangi bir sorumluluk getirmediğini vurgulanması, “dostlar alışverişte görsün” mantığının Kyoto Protokolü konusunda da geçerli olduğunu göstermektedir.

olmadığına göre, Kyoto Protokolü’nün imzalanması için neden harekete geçildiği sorusunu yanıtlamak gerekmektedir. AKP Hükümeti, artık daha mı çevreci, yoksa ülkemizin **“çevrecileri”** Kyoto’nun imzalanması için yürüttükleri kampanyalar ile hükümete geri adım mı attırdılar? Gezegenin küresel ısınma felaketi ile karşı karşıya kaldığı konusunda yöneticilerimizin “hidayete erdiği” söylenemeyeceğine göre, konuya ilişkin

“Görünen Köy Kılavuz İstemez”

Çevre ve Orman Bakanlığı’ndan tasarının onaylanmasının ardından yapılan açıklamalarda, Türkiye’nin Kyoto Protokolü’ne katılmasının 2012 yılı sonuna kadar Türkiye’ye herhangi bir sorumluluk getirmediğini vurgulanması, **“dostlar alışverişte görsün”** mantığının Kyoto Protokolü konusunda da geçerli olduğunu göstermektedir.

Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu, Meclis’te yapılan görüşmeler sırasında bir soruyu **“Zaten Kyoto’da şu anda hiçbir mükellefiyetimiz yok” (4)** diyerek yanıtlaması kısa vadede Türkiye’de iklim değişikliği konusunda hiçbir değişiklik yaşanmayacağının işaretidir. Eroğlu’nun **“santral inşaatlarının sorunsuz devam edeceğini ve gelecek yıl sayılarının artacağını”** belirtmesi de kuralsız termik santral kurulumlarının süreceğini göstermektedir. AKP hükümetinin, sosyal bir sorumsuzluk örneği olarak kalori değeri düşük kömürlerin seçim yatırımı olarak ücretsiz dağıtılması, ülkemizin en güzel yerlerine doğal ve kültürel miras yok sayılarak, yeni çevre felaketlerine yol açacak santral inşaatlarına izin verilmesi ve nükleer santral macerasındaki ısrarlı tutumu, **“görünen köy kılavuz istemez”** özdeyişini hatırlatmaktadır.

Türkiye’nin yeni santral yatırımlarına ihtiyacı olduğu her kesim tarafından kabul edilmektedir. Ancak özel sektör, söz konusu yatırımları tamamlamak için **“çevre engelleri”** ile karşılaşmak istememektedir. Bugüne kadar özel sektörün kimi yatırımları, yöre halkının ve çevreci kuruluşların tepkisine rağmen tamamlanmış veya halen inşasına devam edilmiştir. Çevreyi kirleten veya doğayı tahrip eden özel sektör kuruluşları bugüne dek ciddi engellerle karşılaşmamıştır. Bizim için Kyoto Protokolü’nün imzalanmış olması, kapitalizmin vitrin düzenlemesinde yeni bir rol almak dışında başka bir şey ifade etmemektedir.

Sonuçta olarak, **Ozan Demirci**’nin **“…Doğada yaratılan tahribatın giderilebilmesi için tek yol temiz enerji kaynakları ve teknolojileri kullanmak ve geniş bir seferberlik anlamına gelen çalışmalar yapmaktır. Bunun anlamı ise mevcut üretim sisteminin kökten değiştirilmesi, dünya ölçeğinde planlı, doğa ve insanla barışık hale getirilmesidir. Böyle bir ekonomi ise kapitalizmin doğasına terstir ve bunun savaş için milyarlarca dolar ayırıp çevreyi katledenler tarafından yapılması olanaklı değildir. Kar amaçlı üretim yerine insanlığın gerçek ihtiyaçlarının üretildiği bir dünyada, petrol ve silah tekelleri gibi doğayı birinci dereceden tahrip edecek yapılar bulunmayacağından dolayı, temiz enerji kaynakları devreye sokularak çevre ile dost teknolojiler kullanılabilir. Dünyayı küresel bir ısınma tehdidinden kurtaracak olan tek yol, onu kapitalistlerin elinden kurtarmaktır…”** şeklindeki sözleri konuyu özetlemektedir. **(5)** ■

Kaynakça:
(1) Vikipedi / Özgür Ansiklopedi -
(2) İkimler Çoktan Değişti ! Kyoto Protokolü Neyi Değiştirir? / ÇMO Basın Açıklaması, 19.06.2008
(3) Tepetaklak Düşen Sanayi Üretimi ile Karbon Kontratlarının Fiyatları da Çerez Parası Oldu, Necdet Çalışkan, 6 Şubat 2009, Cumhuriyet
(4) NTV-Msnbc Kyoto’dan Sonra Türkiye’yi Neler Bekliyor, 8 Şubat 2009
(5) Küresel Isınma ve Burjuva İkiyüzlülüğü –Kyoto Protokolü, Ozan Demirci